

Ilosvai Selymes Péter: Toldi Miklós históriája (1574)

T H O L D I
MIKLOSNAK
IELES CSELEKEDETIRŐL
Es baynokságáról való
H I S T O R I A.

Traktatott
ILOSVAI PÉTER
írtal.

LÖCSEN,

Norman. 1620. 1620.

© Könyv-e.hu 2009

Könyv-e.hu Elektronikus Könyvtár:

www.konyv-e.hu

Mostan emlékezem az elmúlt időkről,
Az elmúlt időkben jó Toldi Miklósról,
Ő nagy erejéről, jó vitézségéről;
Csuda, hogy mindeddig nem emlékeztünk erről.

Az örök istennek nagy sok ajándéka,
Kivel mindez világ körös-környül rakva;
Az erősség sem utolsó áldomása,
Kivel Toldi Miklóst régen ő megáldotta.

Gyakran gondolkodtam ezen én magamban,
Keveset olvasok róla krónikában,
Maga méltó volna írni ezt is abban;
Az énekszerzők is feledkeztek dolgokban.

No azért dolgait szép renddel megértjük,
Isten ajándékát benne megtekéntsük,
Az jó vitézeknek például jelentsük,
Az félelmeseket ezzel megbátorítsuk.

Írtak akkor ezerháromszáz és húszban,
Toldi Miklós hogy születék Nagyfaluban,
Velencei Károly vala királságban.
Erős, vastag gyermek Toldi kicsin korában.

Fiát Toldi Lőrinc felnevelte vala;
Az öregbik fia jó Toldi György vala,
Károly udvarában György ám felment vala,
Károly fiát ez Toldi György szolgálta vala.

Idő telvén Toldi György megházasodék;
Miklós húsz esztendő's vala, hogy ez esék;
Az jó Károly király világból kimúlék,
Akkor Magyarország siralomba hozaték.

Károly fiát, Lajost királlyá választák,
Urak az királnak nagy híven szolgálnak,
Laczfí András neve az nádorispánnak,
Nagy urak Budában az királnak szolgálnak.

Otthon Toldi Miklós lakik az anyjával,
Lát minden dologhoz az béres szolgákkal,
Hatalmas erejét nézik nagy csudával,
Nagy malomköveket emelget egy karjával.

De hogy Budából Toldi György megjő vala,
Vitézlő szolgálí rudat hánnak vala;
Toldi Miklós köztök ott forgolódik vala,
Vissza két annyira az rudat veti vala.

Oly nagy nehéz követ, melyet hánnak vala,
Azt is sokkal messzébb visszaveti vala;
Bátyjának az dolog mind hírével vala,
Öccsét ez dologért gyakran megfeddi vala.

Magában Toldi György úgy búskodik vala,
Miklósra, öccsére nagy haragja vala,
Szerető szolgálját mert megölte vala,
Kéért réten, nádon Miklós búdosik vala.

Igen keserüli Miklóst az ő anyja,
Titkon azért ötet éléssel táplálja,
Szárcsamonnyal néha ő asztalát tartja,
Míg megkegyelmeze nékie az ő bátyja.

Nemsokára Laczfi András jó Budára,
Erdélyből indula Lajos udvarába,
Az uton mentében Váradot haladá,
Nagyfalu határán hadával hogy ballagna.

Ott egy általúton hogy ő mégyen vala,
Véletlenül utát elvesztette vala,
Egy rakodó szénaszekeret lölt vala,
Toldi Miklós kezében nyomtató rúd vala.

Sok szóval az utat tőle kérdik vala,
Toldi Miklós ezen igen búsult vala:
Nyomórudat fél kezével kapta vala,
Buda felé utat azzal mutogat vala.

Történék hogy esmég esék gyilkosságba,
Melyért következék néki búdosása,
Bolyog és búdosik, mégyen jó Budára,
Csakhamar béjuta ő Pestnek városába.

El-lefüggesztette fejét nagy bánatban,
Mert egy pénze is nincs üres tarsolyában:
Tehénvágó-hídhoz mégyen koplalásban,
Hogy májzat kaphasson, ólálkodik magában.

Pokol-fene bika szarvon kötve vala,
Kit akkor mészáros vágni akar vala,
Bika rugaszkodván kötél szakadt vala,
Toldi Miklós látá, bika után fut vala.

Hamar hogy eléré, farkon megragadá,
Az farkánál fogva mészárszékhez voná,
Ki ez dolgot látá, felette csudálá,
Miklósnek akkoron sok máj adatott vala.

Azután Budára hogy általment vala,
Mészárosnak ott is igen szolgál vala,
Nagy tehéntagokat egyedül hord vala,
Kéért mészárosok Miklóst jól tartják vala.

Nem sok napra méne király konyhájára;
Nem vala udvarnál Toldi György, az bátyja,
Csak ételért az szakácsokat szolgálja;
Étel után szennyes fazakokat mos vala.

Onnét a Dunára vízért küldik vala,
Két jó öreg kondért hamar ragad vala,
Két kezében vízzel teli hozza vala:
Az ő nagy erején elálmélkodnak vala.

De mikor vitézek rudat hánnak vala,
Ifjú Lajos király sokszor nézi vala,
Miklós is konyháról odaballag vala,
Kétannyira veti, - király csudálja vala.

Egyszer király kérdé: honnan való volna?
Toldi Györgynek mondják atyjafia volna,
Gyilkosságért hazul elbúdosott volna,
Toldinak az király megkegyelmezett vala.

Parancsolá király, levelét megírnák,
Toldi Györgynek írta mint hű szolgájának:
Kegyelem megvolna öccsének, Miklósnek,
Ne tartaná Miklóst otthon - írta - nagy kárnak.

Ímé mihelt Toldi az porondra jutta,
És csolnokból bátran fegyverét kiraká,
Ottan ő csolnokját vízen elbocsátá;
Az cseh vitéz kérde: mi légyen annak oka?

"Tudod, vitéz - monda - elég egy embernek
Vízen egy csolnokban járni egy személnek;
Meg kell ma itt halni, tudod, egyikünknek,
Nem szükség a hajó, tudod, megholt embernek!"

Ímé Toldi szívből úristent említé,
Erős cseh vitézzel ottan ölbe méne,
Szörnyű rángatással fárasztá, epeszté,
Ugyan ropog vala az cseh vitéznek teste.

Csudáltos vala Toldi erőssége,
Keze között csehnek elolvada teste;
Cseh vitéz, hogy látá, ottan elijede,
Azért Toldi Miklós csehet térdére ejté.

Oly igen szabódván cseh vitéz, így szóla:
"Fiam, kérlek, de ne siess halálomra:
Tizenkét vitéznek minden sok marhája
Tiéd leszen, vitéz, magammal apródsága."

Meg sem hajla szíve Toldi Miklósnak;
Hamar fejét vövé az cseh Mikolának,
Fejét és marháját adá az asszonnak:
Így állá bosszúját meg siralmas asszonnak.

Ímé az királnak ebben hír lőtt vala,
Toldi vitézségét, erejét csudálá;
Király azért ötet fejéhez választá,
És tizenkét lóra néki hópénzt adata.

Több dolgai között jó Toldi Miklósnak,
Még ifjú voltáról ilyeneket írnak:
Szolgálóleánya királné asszonnak,
Egykoron meghala, mondják herceg leányának.

Az idő akkoron szép folyással vala,
Az bálványimádás akkor regnál vala,
Leánt nagy gazdagon eltemették vala,
Lélek üdvösségét mert abból várják vala.

Tisztessége megadassék mindeneknek!
Budában halála lőn egy fő embernek,
Ifjú felesége megmarada ennek,
Toldi, szerelmére igen gerjedez ennek.

Vala okossága az tisztos asszonnak,
Izenetit eluná Toldi Miklósnak,
Egy gazdag vacsorát készíté Toldinak,
Vígán akar véle mulatni, - írta annak.

Sőt minden házait asszony felcifrázá,
Az ablakokat kárpitokkal bévoná,
Az egyik ablakra, mely kárpitot vona,
Azon egy oroszlán arannyal írva vala.

Vendég hogy érkezék, csak egy kis apróddal,
Az asszony kénálja hizelkedő szóval,
Toldi csak ingében vetkezék azonnal,
Kezde ott ugrálni nagy maga-mutatással.

"Gyakorta hallottam, - asszony néki monda,
Náladnál ugrásban nincs jobb ez világba,
Az én szerelmemért amaz oroszlánra,
Kérlek ugordjál fel az én kívánságomra."

Ottan Toldi Miklós hátrairamodék,
Az asszony kedvéért egyet-kettőt ugrék,
Fene oroszlánra hamar felugordék,
Buda piacára Toldi csöndülést ugrék.

Csak nyaka nem szegék, igen bosszankodék:
Toldi egy imegben ott künn pironkodék,
Az egy lakatoshoz bánattal bébotlék,
Az lakatgyártónak ezekről panaszkodék.

Ez lakatgyártóval éjjel elindula,
Álculccsal beméne az kis kápolnába,
Gazdagsággal való rakott sírt felbonta,
Sírba hogy beszálla, gazdagságot kiadá.

Nagy hamar lakatos az követ mozdítá,
Az kő Toldi Miklóst oda beszorítá;
Lakatos nagy hamar onnat el-kifuta,
Ott vesződik Toldi, azonban megvirrada.

Sok vesződés után vállát erősíté,
Az nagy bálványkövet el-felemelíté,
Ijedtében sírbul magát el-kiveté,
Lakatos ruhában ő szállására méne.

Ifjúságabéli több sok dolgairól
Én mostan nem szólok semmit az többiről,
Szólok vénséginek csuda dolgairól,
Ő nagy erejéről, szólok vitézségéről.

Sok nap után levél juta az királnak,
Nagy parancsolatja cseh király, császárnak,
Adóját kívánja jó Magyarországnak,
És személyét látni ifjú Lajos királnak.

Parancsol az császár, ezt írja királnak:
"Jöttön jöjj! hozd ide adóját országnak,
Tizenegy királyok mostan nálam vannak,
Azok is tégedet mind látnia kívánnak!"

Ezt hogy hallá király, rajta megbúsula,
Jó főfő tanácsit hamar béhivatá,
Császár kívánságát, levelét mutatá.
Ott Lajos királnak Laczfi András így szóla:

"Te felséged ezen semmit ne búsuljon,
Főfő vitézivel sőt el-felkészüljön,
Toldi törhordozód és inasod légyen,
Laczfi István öcsém ország hadnagya légyen.

Rettenetes haddal ezentől induljunk,
Prágában császárral hamar szemben légyünk;
Mi kívül a haddal bátor megmaradjunk,
Meglátja felséged, ott is mit cselekedünk."

Vagyon Lajos király oly nagy készülletben,
Sok erős vitézek vannak seregében,
Az nagy urak véle indulnak örömben,
Megmondom uraknak neveket én versemben.

Sőt nádorispán az Hédervári Miklós,
Laczfi András, István, vala Laczfi Miklós,
Laczfi Mihály vala, vitéz Druget Miklós,
Bebek István, Bebek György, és Garai Miklós.

Jó Lőkös Bertalan, az Giléthi Miklós,
Kanizsai Lőrinc vala, jó Tót Miklós,
Jó Péterfi Tamás vala, Szécsi Miklós,
Jó Czudar György vala, és vitéz Toldi Miklós.

Lajos király hamar ezekkel indula,
Morva felé mozog lassan az ő hada,
Trincsént meghaladá, Csehországba hata,
Prága városához nagy hadával eljuta.

Ott az város körül táborát jártatá,
Vitéz magyarokat minden nép csudálja,
Lajos királt Laczfi András úgy oktatja,
Károly császár előtt félelmét ne mutassa.

"Semmit ne félj király, kérd meg a császártól:
Mi okáért fásaszt minket országunkból,
Prága kapuját mi megvesszük csehektől;
Isten léssen velünk, ne félj semmit császártól."

Vannak az császárnál tizenegy királyok,
Lajos király megyen, urak véle vannak,
Vitéz Toldi Miklós inasa királnak,
Király el-belépék eleiben császárnak.

Az király oly igen megijedett vala,
Ijedtében szólni egyet sem tud vala;
Sarkát Toldi Miklós úgy nyomódja vala,
Sarkából királnak az vér el-kifoly vala.

Nagy vakmerőséggel az vitéz magyarok
Prága kapujára ottan rohanának,
Csehektől az kaput megvövék magyarok,
Városban boltokat csakhamar felrontának.

Vagyon nagy kiáltás széllel az városban,
Császár semmit nem tud ebben a dologban:
Egy követ eljuta, hogy hírt tegyen abban,
Toldinak buzgánya vagyon köntös ujjában.

Nagy felszóval öklelő társot kér vala.
Az olasz vitéznek hírré adták vala:
Hamar jó lovára olasz felült vala,
Gyorsos vén baráttal ő kópiát tört vala.

Egyberoppanának; nézik sok ezeren.
Olasz az nyeregből esék messze földön.
Az barát akarja fejét venni menten,
Király azt kiáltja: "Kegyelem néki legyen!"

Lőn ezen öröme jó Lajos királnak,
Címere megmaradt jó Magyarországnak,
Dicséreti, tisztessége lőn barátnak:
Így kegyelmeze meg király Toldi Miklósnak.

Ezeknek utána hogy megvénhüdt vala,
Haja és szakála megfehérült vala,
Lajos király Budán egy gyűlést tött vala,
Az vén Toldi Miklóst odahívatta vala.

Lám akkoron szintén Kassa városában
Toldi Miklós vala egy szép palotában,
Széllelvigyáz vala világos ablakban,
Ígyen dörgölődik, feddődik ő magában:

"Ó én vén szakálom, hívatlan vendégem!
Budára hívatott mostan király engem,
Az ifjú vitézek megcsúfolnak engem,
Király parancsolta fel kell mennem énnekem.

De ha megállandod ott az te bosszúdat,
És megtanítandod most serdült ifjakat,
Gyönggyel megfűzetlek, mint jó szakálatom;
De ha nagy szégyenbe hozod ténnon magadat:

Szálonként tégedet én el-kiszaggatlak,
Város piacára, szemétre kihánlak:
De ha megmutatod magad az ifjaknak,
Gyöngyben és aranyban téged befoglaltatlak."

Mikoron feljuta Toldi jó Budára,
Jó Lajos királynak fényes udvarába,
Ifjak tekintének ő vén szakálára,
Egyik az másiknak csúfságba így szól vala:

"Ez ember, azt vélem, régenten molnár volt,
És az lisztes zsákot fejéhez verték volt."
Másik vitéz monda: "Bezzeg nem molnár volt,
Nem látod-é inkább, hogy ez régen halász volt?"

Apró halacskákat merőn ez elnyelt volt,
Halaknak teteme állán kiütött volt."
Toldit az harmadik megszólította volt:
"Hallád-e te, bátya!" - Toldinak azt mondja volt. -

"Malacot királnak elébb hoztak vala,
Látom, ludat hoztál, az is kedves nála."
Az vén Toldi Miklós ezt hallgatja vala,
Mondhatatlan igen ezen megbúsult vala.

Héttollú buzgánya köntösujjban vala;
Köntösujjal kiket az hol érhet vala,
Ottan ez világból, az kimúlik vala,
Még királhoz juta, addig hárma meghala.

Jó Lajos királnak ezt bémondták vala:
Toldi vitézekben hármat megölt vala,
Azonban Miklós is királhoz bójuta;
Király kérdi okát, miért mívelte volna?

"Király! ha nem nézném vitézi voltomat,
Majd fejedhez verném héttollú botomat;
Másszor megfeddenéd apró kölkeidet,
Meg nem csúfolnájak vitézi vén fejemet."

Akkor Toldi Miklós királlyal így jára,
Azonban az gyűlés Budáról eloszla,
Toldi Miklós hazaméne Nagyfaluba,
Két esztendő múltván Toldi Miklós meghala.

Ott vagyon mostan is Miklós feje csontja,
Szertelen temérdek agya-koponyája;
Még most is ott vagyon nagy öklelő fája,
Híres ez világban szíve nagy bátorsága.

Vétek ez lón benne, hogy részeges vala,
Minden reménsége boritalban vala,
Ő nagy erejének nem sok hasznát látá,
Semmiben marháját meg nem szaporíthatá.

Az ki ez dolgokat szerzé bé versekbe,
Az régi dolgokról lón emlékezetben,
Neve versszerzőnek vagyon versfejekben,
Az ezeröttszázban hetvennégy esztendőben.